

Asia Opinnäytetyöhön liittyvät tekijänoikeuskysymykset

Hakija N.N.

Annettu 05.11.2002

LAUSUNTOPYYNTÖ

N.N. (jäljempänä hakija) on 29.07.2002 saapuneella kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa tekemäänsä opinnäytetyöhön liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä.

Selostus asiasta

Hakija on opiskellut ammattikorkeakoulussa Y vuosina 1998 - 2002 kuvataiteen ja muotoilun koulutusohjelmassa. Hakija valmistui keväällä 2002 ja hänen opinnäytetyönsä nimi oli "Tuotekehitysprojekti - yksi muotoilijan osaamisalueista". Opinnäytetyön tekemisessä toimeksiantajana oli K.K. Ko. toimeksianto tapahtui suullisesti. Asiassa oli kyse auton lohkolämmittimen lisälaitetta koskevasta ideasta ja sen kehittämisestä markkinoitavaksi tuotteeksi. Hakija opinnäytetyö piti sisällään mm. markkinatutkimuksen tuotteen kaupallistamisen tueksi, lisälaitteen designin suunnittelun sekä muita opinnäytetyöhön kuuluvia osa-alueita. Opinnäytetyö on tekijänoikeusneuvostolle osoitetun lausuntopyynnön liitteenä. Työ sisältää myös kuvia hakijan suunnittelemaista lohkolämmittimen lisäosasta eli lohkolämmittimen johtokelasta.

A Oy:n yrityshautomo järjesti keväällä 2002 liikeideakilpailun, jonka tarkoituksena oli edistää yrittäjyyttä sekä aktivoida liikeideoiden kehittämistä. Kilpailussa oli muovi- ja metallialan sarja, johon toimeksiantaja K.K. osallistui keksinnöllään/liikeideallaan. Toisena osallistujana kilpailussa oli M.M., joka ei liittynyt hakijan toimeksiantoon K.K.:n kanssa. Lausuntopyynnön mukaan K.K. lähetti hakijan opinnäytetyön kilpailuun ilman hakijan suostumusta ja omalla nimellään. Opinnäytetyötä käytettiin materiaalina kilpailussa. K.K. ja M.M. voittivat oman sarjansa ja palkinnon 5000 € tuotekehityspalveluina.

Kilpailun tulosten ratkettua hakija otti yhteyttä liikeideakilpailun järjestäjän edustajaan eli yrityshautomojohtaja L.L.:ään ja lähetti hänelle

vastineensa tapahtuneesta. Vastineessaan hakija kielsi opinnäytetyönsä käyttämisen ja hyödyntämisen tuoteidean ja tuotteen jatkokehityksessä tulevaisuudessa millään tavalla. L.L. totesi vastauksessaan, että kilpailun järjestäjänä he eivät voineet ottaa vastuuta tapahtuneesta, vaan hakijan tuli sopia asia joko K.K.:n kanssa suoraan tai lakimiehen välityksellä. Asian sopiminen K.K.:n kanssa ei hakijan mukaan ole tällä hetkellä mahdollista. Hakijan lausuntopyyntö koskee edellä selostettua tapahtumaa.

Tekijänoikeusneuvostolle esitetyt kysymykset

Hakija on esittänyt tekijänoikeusneuvostolle seuraavat kysymykset:

- 1) Onko hakijan opinnäytetyö tekijänoikeuslain tarkoittama teos?
- 2) Onko toimeksiantaja K.K. rikkonut tekijänoikeuslakia lähettäessään hakijan opinnäytetyön kilpailuun ilman hakijan suostumusta ja mainitsematta hakijan nimeä?
- 3) Onko hakijan moraalisia tai muita tekijänoikeuksia loukattu, kun hakijan opinnäytetyö on saatettu yleisön saataviin ilman hakijan nimeä?
- 4) Vaikka kilpailussa palkittiinkin kehityskelpoinen idea, onko hakijalla oikeutta vaatia korvausta mahdollisista rikkomuksista, koska hakija on saattanut liikeidean kirjalliseen ja kuvalliseen muotoon opinnäytetyössään?
- 5) Onko tapahtunut muita rikkomuksia, joita hakijan asemassa tulisi ottaa huomioon?

VASTINEET

Tekijänoikeusneuvosto on varannut K.K.:lle, M.M.:lle ja A Oy:lle mahdollisuuden vastineen antamiseen.

Kukaan mainituista ei ole kuitenkaan toimittanut asiassa vastinetta. L.L. A Oy:n yrityshautomosta on kuitenkin ilmoittanut tekijänoikeusneuvoston sihteerille lähettämässään sähköpostiviestissä, että A Oy ole millään lailla asianosainen M.M.:n/K.K.:n sekä N.N.:n mahdollisessa tekijänoikeusasiassa. Viestin mukaan kilpailun säännöissä on mm. mainittu, että mikäli kilpailuehdotukseen liittyy teollisoikeudellista suojaamista, on osallistuja velvollinen huolehtimaan siitä itse. A Oy katsoo omalta osaltaan asian käsittelyn päättyvän tähän.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto toteaa aluksi, että sen tehtävänä on tekijänoikeuslain 55 §:n mukaan avustaa opetusministeriötä tekijänoikeutta koskevien asioiden käsittelyssä ja antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Tekijänoikeusneuvosto ei voi toimivaltansa puitteissa ottaa kantaa näyttökysymyksiin tai tulkita tehtyjä sopimuksia. Tämä koskee siten myös sen selvittämistä, mitä hakijan ja hänelle toimeksiannon antaneen henkilön eli K.K.:n kesken on asiassa sovittu tai katsottava sovitun esimerkiksi opinnäytetyön käyttämisestä tai opinnäytetyöhön muutoin liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa myös, että koska sen tehtävänä on antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta, tekijänoikeusneuvosto ei voi ottaa kantaa asiaan mahdollisesti liittyviin teollisoikeudellisiin kysymyksiin, kuten mallioikeuslain tai hyödyllisyysmallilain soveltamiseen. Tekijänoikeusneuvosto ei siten voi ottaa kantaa siihen, voiko lausuntopyynnössä tarkoitettu lohkolämmittimen lisälaite mahdollisesti olla suojattu esimerkiksi mallioikeuslain nojalla.

Muutoin tekijänoikeusneuvosto esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. 1 § sisältää esimerkkiluettelon tekijänoikeussuojaa saavista teostyypeistä. Suojaa saavia teoksia ovat esimerkiksi kaunokirjalliset ja selittävät kirjalliset ja suulliset esitykset, sävellyks- ja näyttämöteokset, elokuvateokset, valokuvateokset ja muut kuvataiteen teokset sekä rakennustaiteen, taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteet.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen tekijälle eli fyysiselle henkilölle. Jos esimerkiksi ammattikorkeakoulun opiskelija luo opintojensa yhteydessä tekijänoikeussuojaa saavan teoksen, tekijänoikeus kuuluu lähtökohtaisesti hänelle.

Kirjallisen tai taiteellisen tuotteen on tekijänoikeussuojaa saadakseen yllettävä teostasoon eli ylitettävä ns. teoskynnys, eli sen on oltava itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Myös teoksen teosyhteydestään irrotetut osat ovat tekijänoikeudella suojattuja, jos ne yltyvät teostasoon.

Sen sijaan pelkkiä ideoita, aiheita tai periaatteita ei suojata tekijänoikeudella. Tekijänoikeussuojaa voi saada ainoastaan se omaperäinen ja itsenäinen muoto, mikä jollekin idealle, periaatteelle tai aiheelle on kirjallisessa tai taiteellisessa teoksessa annettu.

Usein todetaan, että teoskynnys vaihtelee teostyypeittäin. Kirjallisina teoksina tekijänoikeussuojaa saavat esimerkiksi romaanit, kirjeet, lehtiartikkelit ja runot. Käyttötaiteen (huonekalut, käyttöesineet ym.) kohdalla teoskynnys on yleensä katsottu varsin korkeaksi. Tekijänoikeussuojan ulkopuolelle ovat jääneet esimerkiksi hyllystöjärjestelmät (tekijänoikeusneuvoston lausunto 2001:1), sisustusarkkitehdin suunnittelema tuoli (lausunto 2001:2) sekä huovasta tehdyt heijastimet (lausunto 2001:16). Jos kirjallinen tai taiteellinen tuote ei yllä teostasoon, sitä voidaan tekijänoikeuden asettamatta siihen estettä vapaasti käyttää. Käyttötaiteen tuotteille soveltuu usein tekijänoikeutta luontevammin suojamuodoksi mallioikeus, josta on säädetty mallioikeuslaissa (221/1971).

TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädettyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna. TekijäL 2 §:n 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun se kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Säännöksen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Teos voidaan luoda useiden henkilöiden yhteistyönä. Tällainen useiden tekijöiden luovista panoksista muodostuva teos voi olla joko yhteisteos tai yhteenliitetty teos. Yhteisteoksesta säädetään TekijäL 6 §:ssä. Sen mukaan kahden tai useamman tekijän yhdessä luomaan teokseen, jossa tekijöiden osuudet eivät muodosta itsenäisiä teoksia, on tekijöillä tekijänoikeus yhteisesti. Kullakin heistä on kuitenkin valta vaatimusten esittämiseen oikeuden loukkauksen johdosta.

Yhteenliitetty teos on kyseessä silloin, kun tekijöiden panokset kokonaisuudesta ovat toisistaan erotettavissa. Tällöin kukin tekijöistä määrää muista riippumatta vain omasta osuudestaan. Esimerkkinä yhteenliitetystä teoksesta voidaan mainita kirja, jossa on sekä tekstiä että kuvitusta.

Yhteenliitettyihin teoksiin ei sovelleta TekijäL 6 §:n yhteisteoksia koskevaa säännöstä.

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta.

Tekijänoikeuden rikkomisesta aiheutuvista seurauksista on säädetty TekijäL 7 luvun rangaistusta ja korvausvelvollisuutta koskevissa säännöksissä sekä rikoslain 49 luvussa.

Tekijänoikeuden siirtyminen

TekijäL 27 §, 28 § ja 29 § sisältävät yleisiä määräyksiä tekijänoikeuden luovutuksesta. Tekijänoikeuden luovuttamisesta ja siirtymisestä voidaan siten sopimuksella sopia.

TekijäL 27 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus voidaan, TekijäL 3 §:n säännöksestä johtuvien rajoitusten, luovuttaa kokonaan tai osittain. Oikeus kuuluu siirronsaajalle niin kuin on sovittu. Taloudelliset oikeutensa tekijä voi luovuttaa kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi sitovasti luopua vain, mikäli kyseessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. TekijäL 28 §:n mukaan se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, ei saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle, ellei toisin ole sovittu. TekijäL 29 §:n mukaan tekijänoikeuden luovutuksesta tehdyn sopimuksen kohtuuttoman ehdon sovittelusta on voimassa, mitä oikeustoimilaissa (228/29) on säädetty.

TekijäL:ssa ei ole säädetty tekijänoikeuden luovutukselle määrämuotoa. Oikeuksia voidaan siirtää nimenomaisella kirjallisella tai suullisella sopimuksella tai konkludenttisesti. Konkludenttisesti eli hiljaisesta sopimuksesta voidaan katsoa olevan kysymys silloin, kun osapuolten välisen vakiintuneen käytännön, olosuhteiden tms. perusteella voidaan katsoa tekijänoikeuden siirtymisestä tietyssä laajuudessa sovitun. Tekijä voi myös antaa luvan teoksensa käyttämiseen jossakin yhteydessä tai tilanteessa ilman, että olisi kyse varsinaisesta tekijänoikeuden luovutuksesta. Myös ammattikorkeakoulun opiskelija ja opiskelijalle opinnäytetyön tekemisestä toimeksiannon antava henkilö voivat sopia opinnäytetyöhön liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä ja esimerkiksi opiskelijalle kuuluvien tekijänoikeuksien siirtymisestä opiskelijalta toimeksiantajalle toimeksiannon johdosta kokonaan tai joiltakin osin.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Kysymykset toistetaan selvyyden vuoksi.

1) Onko hakijan opinnäytetyö tekijänoikeuslain tarkoittama teos?

TekijäL 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteelliseen teokseen, on tekijänoikeus teokseen. TekijäL 1 § sisältää esimerkkiluettelon suojaa saavista teostyypeistä. Suojaa saavat esimerkiksi kirjalliset ja suulliset esitykset sekä taideteollisuuden ja taidekäsityön tuotteet.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, tutustuttuaan sille toimitettuun aineistoon, että hakijan opinnäytetyö ylittää teostasoon ja saa siten tekijänoikeussuojaa kirjallisena teoksena TekijäL 1 §:n nojalla.

Sen sijaan tekijänoikeusneuvosto toteaa, että auton lohkolämmittimen lisäosa eli lohkolämmittimen johtokela, sellaisena kuin se ilmenee tekijänoikeusneuvoston käytössä olleista kuvista, ei yllä teostasoon. Lohkolämmittimen lisäosan muotoilu ei ilmennä sellaista itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä, jota tekijänoikeussuojan saaminen edellyttää. Kyseinen tuote jää siten tekijänoikeussuojan ulkopuolelle ja sitä voidaan tekijänoikeuden asettamatta siihen estettä vapaasti käyttää.

Selvyyden vuoksi tekijänoikeusneuvosto toteaa, että idea siitä, että auton lohkolämmittimeen voidaan liittää lisäosa (johtokela), ei myöskään ole tekijänoikeudella suojattu. Kenelläkään ei siten ole kyseiseen ideaan TekijäL:n mukaista yksinoikeutta. Myös ideaa voidaan tekijänoikeuden asettamatta siihen estettä käyttää vapaasti.

2) *Onko toimeksiantaja K.K. rikkonut tekijänoikeuslakia lähettäessään hakijan opinnäytetyön kilpailuun ilman hakijan suostumusta ja mainitsematta hakijan nimeä?*

3) *Onko hakijan moraalisia tai muita tekijänoikeuksia loukattu, kun hakijan opinnäytetyö on saatettu yleisön saataviin ilman hakijan nimeä?*

4) *Vaikka kilpailussa palkittiinkin kehityskelpoinen idea, onko hakijalla oikeutta vaatia korvausta mahdollisista rikkomuksista, koska hakija on saattanut liikeidean kirjalliseen ja kuvalliseen muotoon opinnäytetyössään?*

Tekijänoikeusneuvosto vastaa samalla kysymyksiin 2, 3 ja 4.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että TekijäL 1 §:n mukainen tekijänoikeus syntyy aina lähtökohtaisesti teoksen tehneelle fyysiselle henkilölle, eli esimerkiksi teoksen opintojensa yhteydessä luoneelle ammattikorkeakoulun opiskelijalle. TekijäL 6 §:ssä tarkoitettuun yhteisteokseen eli kahden tai useamman henkilön yhdessä luomaan teokseen on tekijöillä tekijänoikeus yhteisesti.

Teoksen tekijällä tai tekijöillä on teokseen TekijäL 2 §:ssä ja TekijäL 3 §:ssä tarkoitetut oikeudet. Nämä oikeudet kattavat mm. yksinoikeuden kappaleiden valmistamiseen suojatusta teoksesta, yksinoikeuden teoksen saattamiseen yleisön saataviin siten kuin TekijäL 2 §:n 3 momentissa säädetään sekä oikeuden tulla hyvän tavan mukaisesti mainituksi teoksen tekijänä, kun teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijä voi siirtää tekijänoikeutensa sopimuksin kolmannelle. Tekijänoikeuskysymyksistä ja tekijänoikeuden siirtymisestä voidaan siten sopimuksella sopia. Sopimus voi olla kirjallinen, suullinen tai konkludenttinen. Tekijä voi myös antaa luvan teoksensa käyttämiseen ilman, että olisi kyse varsinaisesta tekijänoikeuden luovuttamisesta.

Lausuntopyynnöstä ilmenee, että K.K. on suullisesti antanut hakijalle toimeksiannon auton lohkolämmittimen lisäosan kehittelystä ja muotoilemisesta ja tätä koskevan opinnäytetyön tekemisestä. Hakija ja K.K. ovat siten todennäköisesti olleet sopimussuhteessa keskenään.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sille esitetystä aineistosta ei käy ilmi, millä tavoin ja miltä osin hakijan opinnäytetyötä on kilpailuun osallistuttaessa käytetty, kuka työtä on käyttänyt (K.K., M.M. ja/tai A Oy:n palveluksessa olevat henkilöt) ja onko tämä käyttäminen mahdollisesti ollut TekijäL 2 §:ssä tarkoitettua, teoksen tekijänoikeudellisessa mielessä relevanttia käyttämistä. Asiassa on siten jäänyt epäselväksi, onko se, mitä K.K. ja M.M. ovat lähettäneet liikeideakilpailuun, ollut tekijänoikeussuojaa saava teos.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeudellisessa mielessä relevanttia käyttämistä olisi esimerkiksi koko hakijan opinnäytetyön (kirjallinen teos) kopioiminen tai työn tekijänoikeudella suojatun osan kopioiminen ja näiden kopioiden levittäminen yleisön keskuuteen. Nämä toimet kuuluvat tekijän yksinoikeuden piiriin ja edellyttävät siis lähtökohtaisesti hänen lupaansa. Teoksen TekijäL:n vastaiseen käyttämiseen puolestaan syyllistyy se, joka suorittaa mainitut toimet ilman tekijän lupaa. Selvyyden vuoksi tekijänoikeusneuvosto toteaa, että koska sen käsityksen mukaan pelkkä johtokela ei ole tekijänoikeussuojaa saava teos, johtokelan käyttäminen esimerkiksi näyttämällä sitä julkisesti kilpailussa ei loukkaa johtokelan muotoilijan eli hakijan tekijänoikeutta.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sille toimitetusta aineistosta ei käy myöskään käy millään tavalla ilmi se, onko hakijan nimi mahdollisesti tullut mainituksi työn käyttämisen yhteydessä. Hakijan mukaan hänen opinnäytetyönsä on saatettu yleisön saataviin ilman hänen nimeään. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii.

Kuten edeltä ilmenee, hakija voi antaa suostumuksen teoksensa käyttämiseen. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sen selvittäminen, mitä hakijan ja K.K.:n välillä on mahdollisesti sovittu hakijan opinnäytteen käyttämisestä tai opinnäytteeseen muutoin liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä, edellyttäisi hakijan ja K.K.:n välisen sopimuksen tulkitsemista eli sen selvittämistä, mitä hakijan ja K.K.:n välillä voidaan katsoa sovittun, mikä ei kuitenkaan kuulu tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan. Tekijänoikeusneuvosto ei siten voi vastata hakijan kysymyksiin 2, 3 ja 4. Tekijänoikeusneuvosto joutuu viittaamaan asian ratkaisemiseksi edellä tässä lausunnossa esitettyyn.

5) Onko tapahtunut muita rikkomuksia, joita hakijan asemassa tulisi ottaa huomioon?

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että se ei voi toimivaltansa puitteissa vastata tällaiseen kysymykseen. Tekijänoikeusneuvosto viittaa asian ratkaisemiseksi edellä tässä lausunnossa esitettyyn.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Katariina Sorvari, Marit Hohtokari, Stig Henriksson, Päivi Liedes, Tuula Hämäläinen, Kirsi-Marja Okkonen, Jaakko Eskola, Pekka Salomaa, Kai Nordberg, Pirjo Aalto ja Hanna Nuortila.